

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์ข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีการการเมืองผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ.2534-2536" ใช้ทฤษฎีที่เป็นกรอบการวิเคราะห์ 4 แนวทางหลักๆ คือ แนวคิดทางนิเทศศาสตร์ แนวคิดทางภาษาศาสตร์ แนวคิดทางรัฐศาสตร์ และแนวคิดทางมนุษยศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.แนวคิดทางนิเทศศาสตร์

การสื่อสารการเมือง (Political Communication)

การสื่อสารการเมือง (Political Communication) ตามความหมายของพูล (Ithiel de Sola Pool) นักวิชาการด้านสื่อสารชาวอเมริกันให้คำนิยามว่า

การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดความหมาย สัญลักษณ์หรือสัญลักษณ์ระหว่างบุคคล

การเมือง หมายถึง การที่บุคคลอื่นพยายามมีอำนาจหรืออิทธิพลต่อบุคคลอื่นในสังคม

ดังนั้นการสื่อสารการเมือง จึงหมายถึง กิจกรรมการสื่อสารที่มนุษย์กระทำขึ้นนอกบ้านเรือนของตนซึ่งเป็นกิจกรรมมาดึกดำบรรพ์ตามของสถาบันเฉพาะที่ถูกจัดตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความคิด และทัศนคติอันเกี่ยวกับเรื่องการเมือง การปกครอง ตลอดจนการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการช่วงชิงอำนาจ (อ้างถึงในระวีวรรณ ประกอบผล, 2535 : 743)

เสรี วงษ์มณฑา (2535 : 724-728) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสื่อสารในกระบวนการทางการเมืองว่ามี 4 รูปแบบดังต่อไปนี้

1.รูปแบบของทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Model) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ คือ เชื่อว่าถ้ามีสิ่งเร้า (stimulus) แบบหนึ่งก็จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง (response) แบบหนึ่ง ซึ่งมุ่งให้ความสนใจตัวแปร 3 ตัว คือ

1.1 แหล่งข่าวหรือผู้ส่งสาร โดยให้ความสนใจว่าผู้ส่งสารเป็นใคร มีคุณสมบัติอย่างไร จึงจะทำให้การโฆษณาชวนเชื่อนั้นสัมฤทธิ์ผล

1.2 เนื้อหาของข่าวสาร โดยให้ความสนใจว่าจะต้องนำเสนอเนื้อหาอย่างไร จะเรียบเรียงถ้อยคำอย่างไรให้ข้อความสละสลวยและจูงใจให้ได้ผลตามที่ต้องการ

1.3 ช่องทางการส่งสาร โดยให้ความสนใจว่าจะใช้สื่อมวลชนประเภทใด เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ควรใช้ช่องทางที่กระจายกว้างไกลเพียงใด และควรใช้ความถี่เท่าใด

ทฤษฎีนี้มักนำมาใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อและในการสงคราม ซึ่งนักการเมืองนำมาเป็นแนวทางในการหาเสียงและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับพรรค

2. รูปแบบของทฤษฎีสองทอด (Two-Step Flow Model) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสื่อมวลชนหรือสื่อบุคคลเพียงอย่างเดียวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนได้ ต้องอาศัยวิธีการกระจายข่าวสารต่างๆ ไปสู่ผู้นำซึ่งอาจจะกระจายผ่านสื่อมวลชนก่อนหรืออาจจะใช้สื่อบุคคล โดยเข้าถึงผู้นำชุมชนก่อนแล้วค่อยนำข่าวสารไปเผยแพร่อีกทอดหนึ่ง ซึ่งมักจะทำให้เกิดผู้นำทางความคิดเห็นหลายคน และแต่ละคนมีอิทธิพลทุกด้าน และด้วยพื้นฐานที่ต่างกัน การตีความข้อมูลที่ได้รับมาก็จะต่างกันตามไปด้วย ตามทัศนคติและพื้นฐานทางความรู้สึคนึกคิดของแต่ละบุคคล

3. รูปแบบทฤษฎีการเลือกรับสาร (Selective Exposure Model) โดยพิจารณาคุณสมบัติของผู้รับสารว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ด้วย ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว ทำให้ต้องออกไปศึกษาวิเคราะห์ที่ผู้รับสาร คือ ประชาชน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการ แรงจูงใจ บุคลิกภาพ ค่านิยม ทัศนคติ ประสบการณ์ อิทธิพลกลุ่มต่างๆ และสภาพวัฒนธรรมของประชาชน จากนั้นจึงวางแผนกลยุทธ์ในการสื่อสาร เพื่อให้สอดคล้องกับความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติของประชาชน

4. รูปแบบของทฤษฎีการลดความสำคัญของปัญหา (Agenda Setting Model) โดยเน้นบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าวสารว่าจะนำเสนอข่าวใดมากน้อยแค่ไหน รวมทั้งเวลาและเนื้อที่ในการนำเสนอข่าว การกำหนดวางตำแหน่งของข่าว ซึ่งสามารถทำให้สื่อมวลชน รัฐบาล นักการเมืองสามารถกำหนดความสำคัญของข่าวได้ ซึ่งเคยมีการพิสูจน์มาแล้วว่าสิ่งใดที่สื่อมวลชนนำเสนอบ่อย ๆ ประชาชนจะคิดว่ามีมีความสำคัญ และสิ่งใดที่สื่อมวลชนไม่ค่อยนำเสนอ ประชาชนจะคิดว่าไม่สำคัญ

ข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีการสื่อสารเป็นการสื่อสารทางการเมืองรูปแบบหนึ่งที่ต้องอาศัยการศึกษาว่าสื่อมวลชนมีกลยุทธ์ใดในการส่งสาร และมีจุดประสงค์อย่างไรในการนำเสนอสารผ่านข้อเขียนประเภทนี้

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication)

การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และบุคคลหลังมีปฏิกิริยาตอบโต้ ปรากฏการณ์นี้เป็นเรื่องของสัญลักษณ์ คือ ใช้เครื่องหมายทั้งที่เป็นภาษาคำพูดและภาษาไม่ใช่ว่าพูด และการมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) คือมีการตอบโต้ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร

มิลเลอร์และเบอร์กูม (Miller and Burgoon) ให้คำอธิบายว่า การโน้มน้าวใจใช้เมื่อผู้โน้มน้าวใจตั้งใจที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้ได้รับการโน้มน้าวใจ

เบรมเบ็คและฮาวเวล (Brembeck and Howell) ให้คำจำกัดความว่า การโน้มน้าวใจหมายถึงความตั้งใจในการสื่อสารที่จะมีอิทธิพลเหนือทางเลือก

ไซมอนส์ (Simons) สรุปว่าการโน้มน้าวใจหมายถึงการสื่อสารของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นโดยการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ (อ้างถึงใน อรวรรณ บิลันธนโรวาท, 2537 : 3)

สรุปได้ว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่อาศัยวิธีการสร้างอิทธิพลเหนือทัศนคติ ความคิดเห็น และการกระทำของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นความพยายามโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ

อรวรรณ บิลันธนโรวาท (2537 : 7-8) อธิบายไว้ว่าการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. เมื่อมองจากภายนอกของผู้รับสาร องค์ประกอบในการโน้มน้าวใจมี 4 ประการ คือ

1.1 ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีปัจจัยแตกต่างกัน ซึ่งทำให้มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อานาจทางสังคม บทบาททางสังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น อายุ เพศ อาชีพ

1.2 ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นจะมีความน่าเ็นที่น่าไวใจแตกต่างกัน การพูดหรือการเขียนมีความน่าเ็นที่น่าไวใจไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อหรือเนื้อหาของสาร ลักษณะของการเ็นที่น่าไวใจที่ใช้ การจัดเรียงเรียงสาร ข้อโต้แย้ง ภาษา ตลอดจนลักษณะของท่วงทาทองลีลา

1.3 ความแตกต่างของสื่อ ความน่าเ็นที่น่าไวใจของสารจะแตกต่างกัน เมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเปรียบเทียบกับ การสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

1.4 ความแตกต่างภายในสภาพการณ์ สภาพการณ์ที่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารต่อสภาพการณ์หนึ่งๆ การมีตัวเร้าบวกหรือลบในสภาพการณ์ เช่น การเ็นที่น่าไวใจให้บริจาคเงิน โดยมีสื่อมวลชนคอยถ่ายภาพรายล้อมอยู่อาจจะเป็นตัวเร้าบวกในการเ็นที่น่าไวใจก็เป็นได้

2. สำหรับตัวผู้รับสารเอง การที่ผู้รับสารคนหนึ่งๆ จะมีความละเอียดอ่อน (susceptible) ต่อการถูกเ็นที่น่าไวใจเพียงใด อาจพิจารณาได้จาก

- ลักษณะของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ
- ทรรศนะ และทัศนคติ
- ความรู้ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้นๆ
- ลักษณะด้านอารมณ์
- ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่งๆ
- วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่งๆ

สำหรับการศึกษาการเ็นที่น่าไวใจในข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโทรศาสตรการ เมืองจะศึกษาเฉพาะกลวิธีการเ็นที่น่าไวใจที่ปรากฏในตัวสาร คือ การสร้างความน่าเ็นที่น่าไวใจให้กับผู้ส่งสารและสาร เพื่อวิเคราะห์ว่าข้อเขียนประเภทนี้ผู้ส่งสารใช้กลยุทธ์ใดในการสร้างความน่าเ็นที่น่าไวใจให้เกิดขึ้น ในการที่จะมีอิทธิพลเหนือทัศนคติของผู้รับสาร

2. แนวคิดทางภาษาศาสตร์

สัญวิทยา (Semiology)

สัญวิทยา (Semiology) เป็นศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากรากฐานความคิดทางภาษาศาสตร์ (Linguistics) โดยที่ความสนใจหลักของแนวคิดสำนักนี้ จะอยู่ที่การผลิตและการแลกเปลี่ยนความหมาย (production and exchange of meaning) ในการสื่อสาร

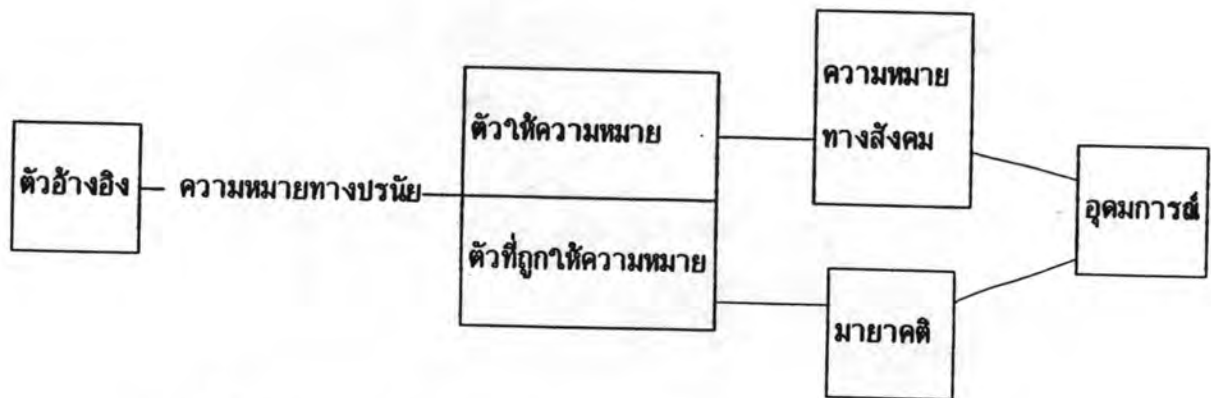
เฟอร์ดินานด์ เดอ เซาซูร์ (Ferdinand de Saussure 1857-1913) ผู้ได้รับการขนานนามว่าเป็น "บิดา" ของสัญศึกษา กล่าวไว้ว่าสัญศึกษาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงวิถุของสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคม ต่อมา โรลองด์ บาร์ธส์ (Roland Barthes 1915-1980) นักโครงสร้างนิยม (structuralist) ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้พัฒนาสัญศึกษาต่อจากเซาซูร์และทำให้สัญศึกษาได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น

สัญวิทยามุ่งศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการผลิตความหมายโดยผ่านทางความสัมพันธ์ของโครงสร้างระหว่างระบบสัญลักษณ์ต่างๆ และพยายามชี้ให้เห็นว่าตัวงานมีที่มาจากสัญลักษณ์ ระบบความหมาย (code) ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นความเชื่อแบบตำนาน (myth) และความหมายในเชิงนัย (connotation) สัญวิทยาจึงเป็นการศึกษากระบวนการสร้างความหมาย (signification) หรือวิธีที่จะนำสัญลักษณ์ต่างๆ มาใช้ตีความหมายภายในตัวบท (text) อันเป็นผลผลิตทั้งหมดของการสื่อสาร

ในทัศนะของเซาซูร์ กระบวนการสร้างความหมายเป็นเพียงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์หรือระบบสัญลักษณ์ที่มีต่อระบบอ้างอิงทางสภาวะวิสัย (referential reality) หมายความว่า ความหมายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความหมายที่ตัวถูกให้ความหมายเป็นเช่นไร ตัวให้ความหมายก็เป็นเช่นนั้น เช่น "ดาว" คือตัวให้ความหมายที่สังคมตกลงร่วมกันว่าใช้อ้างอิงถึง "สิ่งที่เห็นเป็นดวงมีแสงระยิบระยับบนท้องฟ้าเวลามืดนอกจากดวงอาทิตย์และดวงจันทร์" แต่ในความเป็นจริงนั้น "ดาว" ยังสามารถหมายถึง "บุคคลที่เด่นในทางใดทางหนึ่ง" ดังนั้น นักคิดในรุ่นต่อมาเช่นบาร์ธส์จึงได้พยายามสานต่อความคิดของเซาซูร์และชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายมีอยู่สองขั้นตอน คือ ความหมายนัยตรง (denotation) ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความหมายในขั้นแรก และความหมายนัยประหวัด (connotation) ซึ่งบาร์ธส์เรียกว่า เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ผสมผสานขึ้นจากความเชื่อที่ยึดติดกันมาจนเป็นตำนานหรือประสบการณ์บางอย่างของสังคม เช่น "ดาวอังคาร" มีความหมายในขั้นแรกว่าดาวพระเคราะห์ดวงหนึ่งในระบบสุริยจักรวาล แต่ในทางโหราศาสตร์ "ดาวอังคาร" แผงความหมายในระดับมายาคติหรือภาพ

ที่มีมานอคติของสังคมว่าหมายถึง "ทหาร" ด้วย

ต่อมา ฟิสก์ (Fiske) และฮาร์ทลีย์ (Hartley) ได้พัฒนากระบวนการสร้างความหมาย
 ขั้นที่สองต่อไปพร้อมกับเสนอความคิดว่าความหมายทางสังคมและมายาคตินั้น ถือได้ว่าเป็นเพียงระบบสัญลักษณ์
 และความหมายที่ยังผิวเผินอยู่ หากความหมายทางสังคมได้รับการตอกย้ำหรือผลิตซ้ำอยู่บ่อยๆ โดยสถาบัน
 ทางสังคม ก็จะนำไปสู่กระบวนการสร้างความหมายในขั้นที่สาม (the third order signification)
 ซึ่งเรียกกันว่าความหมายในระดับอุดมการณ์ ซึ่งหมายถึงผลผลิตที่เกิดขึ้นในจิตใจ ทั้งในลักษณะเด่นชัดและ
 แฝงเร้นอยู่ในระบบการกระทำและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ผลผลิตนี้เกิดขึ้นจากการผลิตซ้ำอยู่เสมอจาก
 สถาบันสังคมซึ่งเราเรียกลักษณะเช่นนี้ว่าอุดมการณ์หลัก (dominant ideology) ในขณะที่เดียวกันสื่อมวลชน
 ก็จะหาหนทางที่เสนอทางเลือกใหม่ ซึ่งเป็นอีกอุดมการณ์หนึ่งที่อยู่ตรงข้ามกับอุดมการณ์หลักของสังคม ซึ่ง
 ถูกจัดไว้ว่าเป็นอุดมการณ์ต่อต้าน (counter ideology) ซึ่งปรากฏและแอบแฝงอยู่ในการทำงานของสื่อ
 สารมวลชน (สมสุข หินวิมาน, 2535 : 45-56)

แผนภาพที่ 1 : แผนภาพแสดงกระบวนการสร้างความหมาย (signification)

การใช้สัญวิทยาเป็นแนวคิดในการวิเคราะห์ความหมายในข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทรา
 ศาสตร์การเมือง เนื่องจากข้อเขียนดังกล่าวไม่ได้แสดงนัยยะตรงๆ เท่านั้น แต่เป็นการสื่อสารที่มีความ
 หมายบางอย่างแฝงเร้นอยู่ และต้องอาศัยการตีความในระดับลึกลงไป สัญวิทยาจึงเป็นเครื่องมือที่เหมาะสม
 ที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหาในข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทราศาสตร์การเมือง ว่ามีความหมายอย่าง
 ไร นอกจากองค์ประกอบอันในตัวบท (text) นั้น ก็สามารถสร้างความหมายทางสังคมขึ้นได้ เช่น
 ความถื่นการเผยแพร่ข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทราศาสตร์การเมือง ลักษณะข้อเขียน การระบุตัวผู้
 เขียนข้อเขียน เลขหน้าปรากฏ เป็นต้น และศึกษาองค์ประกอบด้านการสื่อสารในข้อเขียนที่มีเนื้อหา

เกี่ยวกับทฤษฎีการเมือง คือ ชื่อเรื่อง ความน่าเชื่อถือ เรื่อง สรุป ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าสื่อมวลชน มีกระบวนการสร้างความหมายให้ทฤษฎี นักการเมืองหรือพรรคการเมือง ตลอดจนเหตุการณ์ทางการเมืองอย่างไร และแผนอุดมการณ์ใดไว้ด้วยหรือไม่

3.แนวคิดทางรัฐศาสตร์

ความชอบธรรม (Legitimacy)

ความชอบธรรม หมายถึง การที่ประชาชนยอมรับในความคิดของผู้ปกครองว่ามีเหตุผล สมควรแก่การยอมรับและปฏิบัติตาม

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) กล่าวว่าความชอบธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสถาบันทางการเมือง เนื่องจากในสถาบันนี้รูปแบบความสัมพันธ์ของมนุษย์จะมีลักษณะแบ่งเป็นผู้นำกับผู้ตาม ดังนั้นการที่สถาบันจะดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น ผู้ตามจำเป็นต้องเชื่อฟังผู้นำหรือยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของผู้นำนั่นเอง ส่วนผู้นำก็ต้องมีกลยุทธ์ทางการเมืองที่จะทำให้ผู้ตามยอมรับและคล้อยตามความคิดทางการเมืองของตนและเมื่อใดก็ตามที่ผู้ตามเห็นว่าเหตุผลของผู้นำมีคุณค่าเหมาะสมแก่การเชื่อถือ เหตุผลที่ผู้นำกล่าวอ้างขึ้นมา ก็จะไม่ถูกมองว่าเป็นการครอบงำทางการเมือง แต่จะถูกมองว่าเป็นการนำใบานทิศทางการดี

ความชอบธรรมอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความชอบธรรมที่มีแหล่งที่มาจากความเชื่อและค่านิยมซึ่งฝังรากลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของสังคม ความเชื่อและค่านิยมดังกล่าวมีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและจารีตนิยมที่ยึดถือร่วมกันของประชาชน

2. ความชอบธรรมที่ได้มาจากความสามารถของรัฐบาลหรือผู้ปกครองในการสนองตอบความต้องการทางด้านวัตถุของประชาชน ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถให้ความมั่นใจแก่ประชาชนที่จะรักษาไว้ซึ่งความอยู่ดีกินดี (สถานภาพเดิม) และให้หลักประกันความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต

ก่อนที่อิทธิพลของแนวความคิดทางการเมืองการปกครองแบบตะวันตกจะแพร่ขยายมายังประเทศในทวีปเอเชีย แอฟริกา และตะวันออกกลางนั้น อุดมการณ์ที่เป็นแนวทางในการปกครองและการจัดระเบียบสังคมของประเทศเหล่านั้นส่วนใหญ่มาจากหลักการและคำสอนของศาสนาที่สำคัญๆ ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือเผด็จการรูปแบบใดมักจะอ้างความชอบธรรมของอำนาจทางการเมืองการปกครองของตนว่าสอดคล้องกับหลักการทางศาสนาหรือมีพื้นฐานอยู่บนอุดมการณ์ทางศาสนา

ในสังคมที่วัฒนธรรม ศาสนา และจารีตนิยมเดิมยังคงมีอิทธิพลต่อความเชื่อและค่านิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประชาชน ผู้ปกครองพยายามระดมพลังศาสนาและจารีตนิยมมาช่วยสนับสนุนอำนาจการปกครอง นโยบายและการดำเนินการปกครองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสนองตอบความต้องการทางด้านวัตถุของประชาชน หากผู้ปกครองประสบความสำเร็จในการระดมพลังทางศาสนาและจารีตนิยม ย่อมหมายความว่าผู้ปกครองสามารถสงวนมาตรการบังคับด้วยกำลังได้ เฉพาะในกรณีวิกฤต (สมบูรณ สุขสรวาณ, เสรี พงศ์พิศ, อารง สุทธศาสตร์, 2538 : 376-377)

ความชอบธรรมทางการเมืองยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่องในสังคมไทยโดยมีการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ คือ สถาบันศาสนาได้ถ่ายทอดความคิดความเชื่อที่สนับสนุนสถาบันการเมืองให้คงอยู่ได้ จึงสมควรที่จะใช้แนวคิดนี้ศึกษาข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโหราศาสตร์การเมือง เพื่อพิจารณาว่าข้อเขียนดังกล่าวมีกระบวนการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองโดยผ่านสื่ออย่างไร เพราะผู้วิจัยคิดว่าในแต่ละข้อเขียนผู้ส่งสาร (โหราจารย์) มีวิธีการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองแตกต่างกันออกไป จนกลายเป็นความขัดแย้งของแต่ละกลุ่มในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง กล่าวคือเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพยายามสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ฝ่ายตรงข้ามก็จะเริ่มมีบทบาทเข้ามาทำลายความชอบธรรมทางการเมืองซึ่งเป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ โดยอาศัยสื่อเป็นเวทีต่อสู้ในการช่วงชิงอำนาจมาเป็นคนของตน

4. แนวคิดทางมนุษยศาสตร์

ความเชื่อ (Belief)

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนอบางข้อหนึ่งว่าเป็นจริง โดยที่ยังไม่ได้พิสูจน์หรือไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการของวิทยาศาสตร์ การยอมรับนั้นประกอบด้วยความคิดและอารมณ์ซึ่งอาจเรียก

ได้ว่าศรัทธา

ลักษณะความเชื่อของคนไทยแต่ดั้งเดิมไม่ต่างจากชนชาติอื่น คือ เชื่อในสิ่งที่ไม่เห็นตัวตน โดยเข้าใจว่ามีฤทธิ์อำนาจเหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้ายแก่คนได้ ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (supernatural) ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อนี้ก็มีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของคน

ความเชื่อของคนในสังคมจึงมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางสังคมอย่างมาก บุคคลแสดงพฤติกรรมที่ทําให้เห็นว่าเขามีความเชื่อเรื่องใดบ้าง การแสดงของความเชื่ออาจจะทําได้โดยสร้างสิ่งสมมติขึ้น เช่น ผีसाง เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออาจแสดงออกในรูปข้อห้ามข้อนิยมต่างๆตลอดจนคําสอน ความเชื่อจึงมีส่วนในการจัดระเบียบทางสังคมโดยเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) ปรากฏออกมาในรูปพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อมีส่วนอย่างมากในการกำหนดวิถีชีวิตและการพัฒนาของคนในสังคม

ความเชื่อดั้งเดิม (folk beliefs) หมายถึง ความเชื่อของคนไทยก่อนที่จะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากชนชาติอื่น ได้แก่

1. ความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อที่สำคัญซึ่งใช้อธิบายหรือแสดงที่มาของสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่างๆที่มนุษย์ไม่อาจเข้าใจได้ด้วยสัมผัสทั้งห้า
2. ความเชื่อเรื่องขวัญ คนเราเกิดมาทุกคนต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ในร่างกายเรียกว่าขวัญ ถ้าขวัญอยู่กับตัว ผู้นั้นก็มีความสุข ถ้าขวัญนั้นหายไป ผู้นั้นก็อาจไม่สบาย ป่วย หรือมีความทุกข์ และอาจตายถ้าขวัญไม่กลับคืนเข้าร่างกาย
3. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเช่นกัน แต่แทนที่จะเน้นที่จิตวิญญาณของมนุษย์ ซึ่งปรากฏออกมาในรูปความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อทางไสยศาสตร์จะเน้นที่วัตถุและปรากฏการณ์ จึงมีเนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังและคาถาอาคม เป็นการกระทำที่มนุษย์ได้ใช้พลังเหนือธรรมชาติเข้าไปจัดการกับวัตถุหรือเหตุการณ์ เพื่อให้เกิดสภาพหรือลักษณะตามที่ตนหรือผู้ร้องขอต้องการ ความเชื่อนี้มีสาระคร่าวๆ ดังนี้

- เครื่องรางของขลัง
- คาถาอาคม

4. ความเชื่ออื่น ๆ ประกอบด้วย

- เคล็ด คือ การปฏิบัติเพื่อให้เรื่องร้ายกลายเป็นดีหรือบรรเทาเบาบางลง ในบางครั้งเมื่อมีผู้ที่ตั้งใจทำบางสิ่งบางอย่างโดยจงใจให้เกิดผลเสียหรือเกิดสิ่งที่ไม่ดีปกติธรรมดาที่ต้องแก้ไข เรียกว่า แก้เคล็ด สิ่งเหล่านี้ยังคงปฏิบัติกันมาถึงปัจจุบัน
- โชคลางและลางสังหรณ์ คือ ความเชื่อว่าเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้นมีสิ่งที่จะช่วยบอกให้รู้ได้ล่วงหน้าอาจเป็นได้ทั้งเหตุดีและเหตุร้าย หรืออาจช่วยบอกให้รู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่อื่นโดยที่เราไม่สามารถรู้เห็นได้
- ฤกษ์ยาม คือ วันเวลาที่กำหนดกันว่าเป็นระยะที่ดีเป็นมงคลหรือไม่ดีไม่เป็นมงคล ถ้ากระทำการใดก็ตามในเวลาที่เป็นมงคลก็จะประสบผลสำเร็จ มีโชคลาก แต่ถ้าทำในเวลาไม่ดีก็จะเกิดแต่ผลร้าย
- ความฝันและนิมิต คือ การบอกเหตุได้โดยการทำนายความฝัน นับเป็นโชคลางอย่างหนึ่ง ความเชื่อในเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยามและความฝันนี้ อาจเรียกรวมๆ ว่าความเชื่อทางโหราศาสตร์ก็ได้ เพราะเป็นการพยายามทำนายถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น โดยยึดถือแบบอย่างหรือปรากฏการณ์ที่เคยเกิดในอดีตเป็นแนวทางในการทำนาย และใช้ความเชื่อศรัทธาเป็นคำอธิบาย
- ข้อห้าม ข้อควรประพฤติ ความเชื่อในเรื่องนี้มีขอบข่ายกว้างขวางมาก แต่มีศูนย์กลางอยู่ที่มนุษย์ กล่าวคือความเชื่อในส่วนนี้ระบุว่าสิ่งใดที่มนุษย์ไม่ควรทำ สิ่งใดที่มนุษย์ควรทำ ทั้งในยามปกติคือในชีวิตประจำวันและในโอกาสพิเศษ
- ลักษณะคน คือ การทำนายอนาคตหรือนิสัยของคนโดยดูจากลักษณะร่างกายเช่นเดียวกับ การดูโหงวเฮ้งของจีน แต่รายละเอียดของความเชื่อต่างกัน (สุนทรี โคมิน, สนิท สัมครการ, สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2531 : 577-583)

การศึกษาเรื่องนี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องความเชื่อศึกษาข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโหราศาสตร์ การเมืองเพื่อค้นหาว่าในกระบวนการสร้างความชอบธรรมและกระบวนการสร้างความหมาย สื่อมวลชนใช้กลยุทธ์ความเชื่อใดในการโน้มน้าวให้ผู้รับสารคล้อยตามความคิดเห็นของตน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยที่ผ่านมา ยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาทฤษฎีในเชิงนิเทศศาสตร์โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเป็นแนวทางการศึกษาแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ คือ

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความชอบธรรมโดยใช้สื่อ
2. งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารการเมือง
3. งานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีในเชิงรัฐศาสตร์

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความชอบธรรมโดยใช้สื่อ

นฤมล ทับจุมพล (2530) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ "การใช้สื่อในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง : ศึกษาจากบทเพลงของทางราชการ (พ.ศ. 2475-2530)" ผลการวิจัยพบว่าบทเพลงของทางราชการที่เผยแพร่ผ่านวิทยุกระจายเสียงมักจะให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ของชาติ และอุดมการณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยก่อนปี พ.ศ. 2500 เน้นการให้น้ำหนักต่อเกียรติภูมิและความมั่นคงของชาติ และเรียกร้องให้ประชาชนสละชีพเพื่อชาติ แต่หลังจากนั้นจะเน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การปกป้องสละชีพเป็นราชพลี และในปัจจุบันมักจะเผยแพร่เพลงที่มีมาแต่อดีต

สมสุข ทินวิมาน (2534) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ "วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกับการสร้างความชอบธรรมของรัฐ : วิเคราะห์รายการข่าวภาคค่ำทอด" ผลการวิจัยพบว่ารายการข่าวภาคค่ำทอดมีลักษณะการทำงานของกลไกทางอุดมการณ์ดังนี้ 1. การเลือกนำเสนอข้อถกเถียงที่สอดคล้องกับตรรกะของรัฐ 2. การให้น้ำหนักข่าวแก่แหล่งข่าวของรัฐมากกว่าส่วนอื่นๆ 3. การสร้างเทคนิคการประกาศข่าวอย่างเป็นทางการ 4. การสร้างแหล่งอ้างอิงเนื้อหาทั้งจากนักวิชาการและนักวิชาชีพเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ 5. การใช้ภาษาสร้างความสัมพันธ์ที่รัฐเป็นผู้ปกครองและดูแลทุกข์สุขของประชาชน 6. การเปิดเจตต่อแหล่งข่าวของฝ่ายตรงข้าม หากเป็นทัศนคติที่ขัดแย้งกับฝ่ายรัฐโดยตรง ซึ่งลักษณะทั้งหมดเอื้ออำนวยให้รัฐต้องการนำเสนอผ่านออกมานายการได้ และสามารถตอบโต้กับกลุ่มผู้ฟังที่เจาะจงมากขึ้น อันจะนำไปสู่บรรยากาศแห่งการยอมรับในความชอบธรรมของรัฐ

มัทลี ศิลาวีเศษฤทธิ (2537) ท้าการวิจัยเกี่ยวกับ "การถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยในละครโทรทัศน์จักรๆ วงศ์ๆ" ผลการวิจัยพบว่าละครที่สร้างจากนิทานดั้งเดิม แสดงให้เห็นการถ่ายทอดอุดมการณ์เทวราชาหรือการที่กษัตริย์คือเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์เป็นอุดมการณ์หลัก โดยใช้เทคนิคทางโทรทัศน์ เช่น เทคนิคพิเศษ และคอมพิวเตอร์กราฟิค พระเอกนางเอกแต่งกายอลังการ มีอาวุธและของวิเศษติดตัวมาแต่เกิด ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจที่ได้รับจากเทพเจ้าหรือการสืบสันตติวงศ์ ส่วนละครที่สร้างจากนิทานแต่งใหม่ แสดงให้เห็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ธรรมราชาหรือการที่กษัตริย์คือมนุษย์ที่เป็นคนดีเลิศคุณพระโพธิสัตว์เป็นอุดมการณ์หลัก โดยผ่านเทคนิคทางโทรทัศน์ที่สำคัญคือภาพและคำพูด พระเอกนางเอกจะมีเครื่องแต่งกายเรียบง่ายคล้ายสามัญชนในยุคปัจจุบันมากขึ้น มีอาวุธและของวิเศษที่ได้จากการทำความดี เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจที่ได้มาด้วยความสามารถและความดี ซึ่งไม่ใช่อำนาจที่ได้รับมาแต่จะอยู่กับคนดีและใช้อำนาจในทางที่ถูกได้ยั่งยืน อันแสดงถึงการปรับอุดมการณ์เทวราชาให้อ่อนลงมาสู่อุดมการณ์ธรรมราชามากขึ้น

งานวิจัยข้างต้นนี้เป็นแนวทางที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งเป็นพื้นฐานความเข้าใจเบื้องต้น ที่แสดงให้เห็นว่าสื่อมวลชนเป็นเวทีอีกแห่งหนึ่งในการเป็นสื่อกลางหรือทำหน้าที่ในการสร้างความชอบธรรม ตอกย้ำความชอบธรรม ทลายความชอบธรรม ให้กับกลุ่มบุคคลใดก็ตามตั้งแต่กษัตริย์ ตลอดจนรัฐบาลหรือนักการเมือง สิ่งเกิดได้ว่าการสร้างความชอบธรรมจะเกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่เป็นผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ เพราะต้องการสร้างทัศนคติให้เกิดร่วมกันในหมู่ผู้อยู่ใต้การปกครองให้ยอมรับการปกครอง ซึ่งขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มคนดังกล่าวมีวิถีคิดในการนำเสนอความชอบธรรมผ่านสื่อ
นั้นๆ

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารการเมือง

ระวีวรรณ ประกอบผล (2528) ท้าการวิจัยเกี่ยวกับ "สื่อมวลชนกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย" ผลการวิจัยพบว่านิยามปกติสื่อมวลชนจะมีบทบาทตามที่รัฐบาล และผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้และกำหนดเงื่อนไขให้ดำเนินงานเป็นส่วนใหญ่ แต่นิยามวิกฤตการณ์สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อความคิดความรู้สึก และพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน และสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองได้

ภคกุล ศิริพิงค์ (2535) ท้าการวิจัยเกี่ยวกับ "การใช้สื่อมวลชนของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร" ผลการวิจัยพบว่า พรรคการเมืองได้ให้ความสำคัญในการใช้สื่อมวลชนในการเลือกตั้งเป็นอย่างมากโดยถือเป็นนโยบายหลักของการพรรคทำเสียงในแต่ละพรรค ซึ่งได้มีการวางแผนอย่างจริงจัง โดยมีการพัฒนารูปแบบและวิธีการในการใช้สื่อมวลชนมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ สื่อมวลชนก็มีพัฒนาการมากขึ้นที่จะเข้าไปเสริมบทบาททางการเมือง ดังจะเห็นได้จากการพัฒนารูปแบบและเทคนิคในการสื่อสารต่างๆ ขึ้นอย่างมาก ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือการที่รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้ใช้สื่อโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อที่รัฐบาลควบคุมอยู่เพิ่มมากขึ้น

สมชาย จิเจริญ (2536) ท้าการวิจัยเกี่ยวกับ "การประเมินบทบาททางการเมืองของสื่อมวลชนในช่วงรัฐบาล พล.อ.สุจินดา คราประยูร" ผลการวิจัยพบว่าสื่อมวลชนมีส่วนสำคัญในการสร้างประเด็นทางการเมือง ด้วยการนำเสนอข่าวสารและวิพากษ์วิจารณ์ตามหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อเป็นการต่อต้านกับกลุ่มพลังอำนาจที่เกี่ยวข้องทางการเมืองต่างๆ ในลักษณะของการเป็นขั้วอำนาจเพิ่มอีกขั้วหนึ่งแก่สังคม โดยสามารถนำผลที่ได้มาอธิบายถึงบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม ที่สามารถก่อให้เกิดผลไปในทิศทางเชิงลบได้ นอกเหนือจากการก่อให้เกิดผลในเชิงบวกต่อกลุ่มพลังอำนาจทางการเมือง

สุกานดา วรพันธุ์พงศ์ (2536) ท้าการวิจัยเกี่ยวกับ "หนังสือพิมพ์รายวันกับการเสนอเนื้อหาทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2533" ผลการวิจัยพบว่าหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลในการกำหนดวาระข่าวสารที่นำเสนอให้สาธารณชน หนังสือพิมพ์สามารถแสดงการเป็นผู้นำทางความคิดเห็น ดังนั้นจึงเกิดการสร้างหนังสือพิมพ์ของกลุ่มต่างๆ เกิดหนังสือพิมพ์ที่สังกัดพรรคการเมือง เพื่อใช้สื่อเป็นเนื้อหาให้เป็นไปตามความมุ่งหวังของแต่ละกลุ่ม

จากงานวิจัยข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าสื่อมวลชนทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทหน้าที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในทางการเมือง และยังคงลักษณะเป็นการสื่อสารทางการเมืองรูปแบบหนึ่งซึ่งสามารถเป็นเวทีวิพากษ์ประเด็นใดประเด็นหนึ่งทางการเมืองในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในเชิงคัดค้านหรือสนับสนุน ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ได้อย่างดีว่าสื่อมวลชนสามารถเป็นเวทีต่อสู่ทางการเมืองได้ในขณะเดียวกัน แล้วแต่ว่าสื่อมวลชนจะนำกลยุทธ์ใดมาใช้ เพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลตรงตามเป้าหมาย

3. งานวิจัยเกี่ยวกับโหราศาสตร์ในเชิงรัฐศาสตร์

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2534) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ "โหราศาสตร์กับการตัดสินใจในทางการเมืองของไทย" ผลการวิจัยพบว่าอิทธิพลของโหราศาสตร์ที่อาจมีต่อการตัดสินใจทางการเมือง อาจถูกกำหนดหรือจำกัดโดยความเชื่อของบุคคลในวิธีการแบบนี้ และวิธีการที่บุคคลมองสถานการณ์ แต่ในสถานการณ์ซึ่งบุคคลมีความกระวนกระวายใจและเผชิญกับความไม่แน่นอนสูง โหราศาสตร์จะทำหน้าที่ช่วยบรรเทาความทุกข์เหล่านั้น และให้คำตอบและกำลังใจแก่บุคคลนั้นได้ ดังจะเห็นได้จากการที่นายทหารที่ถูกสัมภาษณ์หันไปหาโหราศาสตร์เมื่อถูกปลดออกจากราชการ

จากงานวิจัยข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าโหราศาสตร์มีบทบาทตั้งแต่ในระดับผู้ปกครองจนถึงประชาชน และถึงแม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานของผู้วิจัย เพราะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติแต่ก็เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ทำให้ทราบว่าในวงการเมืองไทยที่มีวิวัฒนาการก้าวหน้า แต่โหราศาสตร์ซึ่งเป็นระบบความคิดสมัยโบราณก็ยังคงมีอิทธิพลในหมู่ผู้ปกครอง ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด